

Кравець В. Р.,

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
декан Криворізького факультету, кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України*

Веселов М. Ю.,

*Національний університет «Одеська юридична академія», доцент
кафедри кримінально-правових дисциплін Криворізького факультету,
кандидат юридичних наук, доцент*

Компанієць Е. Ф.,

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
студентка Криворізького факультету*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Стан збалансованості правового регулювання кримінально-правових відносин посідає одне з важливих місць у механізмі боротьби зі злочинністю та захисту прав людини під час кримінального переслідування. Статистика констатує зростання в Україні рівня злочинності. Так, за 12 місяців 2016 року було зареєстровано на 27 422 кримінальних порушення більше, ніж у 2015 році. Безумовно, що кримінально-правовий вплив на злочинність залежить від якості досудового розслідування вказаних злочинів, доведення їх до логічного завершення — розгляд у суді та винесення адекватних вироків, з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу тощо. Досягнення цієї мети багато у чому залежить від дотримання процедури та якості закінчення досудового розслідування. Водночас окремі процесуальні аспекти цього етапу не позбавлені певних вад.

Нашу увагу привернули деякі процесуально-правові аспекти такої форми закінчення досудового розслідування, як звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності — це здійснювана відповідно до вимог кримінального та кримінально-процесуального законів відмова держави, в особі суду, від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, передбачених Кримінальним кодексом України (далі — КК), що не тягне за собою кримінально-правових наслідків [1, с. 58]. Правову природу закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності визначає міжгалузевий інститут звільнення від кримінальної відпові-

дальності, який ґрунтується на нормах матеріального кримінального права (в частині підстав звільнення від кримінальної відповідальності), а також кримінального процесуального права, які регулюють порядок звільнення від кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності виступає кримінально-правовою (матеріальною) підставою для закриття кримінального провадження. З іншого боку, закриття кримінального провадження є формою реалізації звільнення від кримінальної відповідальності. Отже, вказані категорії співвідносяться як форма і зміст [2, с. 16]. Особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність. Під звільненням від кримінальної відповідальності в судовій практиці розуміється відмова держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, встановлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінального провадження, яке здійснюється судом у випадках, передбачених КК і в порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі — КПК) (п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» [3]).

С. В. Ківалов та С. М. Міщенко коментуючи КПК, розглядають такі «передбачені у законі» підстави для закриття провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, як у зв'язку: 1) з дійовим каяттям (ст. 45 КК); 2) з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК); 3) з передачею особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації (ст. 47 КК); 4) зі зміною обстановки (ст. 48 КК); 5) із закінченням строків давності (ст. 49 КК); 6) із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК) [4, с. 601]. В усіх перелічених випадках особу можна звільнити від кримінальної відповідальності лише за наявності визначених у КК України умов і підстав. Підставою такого звільнення може бути або певна поведінка особи після вчинення злочину, яку держава заохочує (дійове каяття, примирення винного з потерпілим, припинення злочинної діяльності та добровільне повідомлення про вчинене тощо), або настання певної події (наприклад, зміна обстановки, закінчення строків давності) тощо.

Особі, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та щодо якої передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі здійснення передбачених законом України про кримінальну відповідальність дій, роз'яснюється право на таке звільнення. Так само як і у випадках окреслених у п. 1–9 ч. 1 ст. 284 КК у разі звільнення винної особи від кримінальної відповідальності кримінальне провадження закривається (п. 1 ч. 2 ст. 284 КК), але остаточне рішення цього разу приймається виключно судом. Встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної

відповідальності та, отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду. Необхідно підкреслити, що дотримання прокурором перерахованих у законі вимог до оформлення відповідного клопотання відіграє важливу роль у процесі застосування цього інституту кримінального права. Справа у тому, що на відміну від розгляду клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, обвинувального акту у підготовчому провадженні суд не наділений законом (ч. 3 ст. 314 КПК) правом повернути клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності прокуророві на доопрацювання, якщо воно не відповідає вимогам цього Кодексу. У такому випадку відповідно до ч. 4 ст. 288 КПК (у разі встановлення судом необґрунтованості клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності) суд своєю ухвалою відмовляє у його задоволенні та повертає клопотання прокурору для здійснення кримінального провадження в загальному порядку.

Так, через вказані причини Ухвалою Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 16.10.2015 р. (у Справі № 495/6788/15-к) було відмовлено у задоволенні клопотання старшого прокурора Білгород-Дністровської міжрайонної прокуратури Одеської області про звільнення від кримінальної відповідальності Особи 1 та закриття кримінального провадження, у зв'язку із закінченням строків давності, на підставі ст. 49 КК та повернуто клопотання прокуророві для здійснення кримінального провадження в загальному порядку. Судом було встановлено, що у зазначеному клопотанні потерпілою особою від злочину вказано Білгород-Дністровська міська рада. Однак, в порушення вимог ст. ст. 52, 55, 56 КПК, слідчим процесуальне рішення про визнання Білгород-Дністровської міської ради потерпілою особою у даному кримінальному провадженні не приймалося. Крім того, орган досудового розслідування кваліфікуючи дії Особи 1 за ст. 367 ч. 1 КК не вказав всіх ознак злочину та відсутні відомості про ознайомлення з клопотанням потерпілого та його думка щодо можливості звільнення підозрюваної особи від кримінальної відповідальності [5]. Таким чином, недоліки у роботі слідчого чи прокурора під час досудового розслідування, зокрема на його завершальному етапі — складання відповідного клопотання, можуть обмежити, або навіть позбавити підозрюваного (обвинуваченого) можливості реалізувати передбачене нормами кримінального процесуального законодавства право на звільнення від кримінальної відповідальності.

Вважаємо, що у майбутньому, подібна ситуація має бути вирішена завдяки внесенню доповнень до п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК та викладення її у такій редакції: «повернути обвинувальний акт, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових за-

ходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам цього Кодексу».

Література

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю. В. Баулін. — Київ : Атіка, 2004. — 296 с.
2. Кобернюк В. М. Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. М. Кобернюк. — Харків, 2014. — 29 с.
3. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Верховного Суду України від 23.12.2005 № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/vb001700-05/conv>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко [та ін.]. — Харків : Одіссей, 2013. — 1104 с.
5. Ухвала Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 16.10.2015; Справа № 495/6788/15-к [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52464227>.

Леоненко М. І.,

*Класичний приватний університет,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СИСТЕМНИХ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Реалії сьогодення, вказують на те, що традиційна процесуальна наука відстала від радикально налаштованого законодавця. Вочевидь, що відсутність кримінальної процесуальної доктрини, обертається неузгодженістю законотворчості і потреб юридичної практики, яка формується під тиском необхідності вирішення нагальних проблем. Кримінально-процесуальна теорія і практика розвиваються автономно одна від одної, без урахування перспектив свого розвитку, що характеризується відсутністю в механізмі правового регулювання процесуальної діяльності ознак системності, узгодженості окремих її частин, їх взаємозалежності й взаємодоповнюваності.

Так, аналізуючи історію юридичного процесу введення в дію КПК України (2012), ми можемо констатувати, що він був пронизаний осмисленням і практичним освоєнням численних новацій і новел, які були введені законодавцем. Беручи до уваги масштаб змін, часу, який минув із